

ТМ	Г. XXIV	Бр. 3-4	Стр. 337 - 339	Ниш	јул - децембар	2000.
----	---------	---------	----------------	-----	----------------	-------

Приказ дела

Љубиша Митровић

Примљено: 12.01.2001.

ДОПРИНОС КРИТИЧКОЈ СОЦИОЛОГИЈИ ТРАНЗИЦИЈЕ*

Зоран Видојевић спада у ред плодних писаца-истраживача у нашој социологији. До сада је објавио седам књига-студија и преко 200 чланака. Почео је као истраживач друштвеног бића и свести радништва и самоуправљања као процеса да би, властитом анализом и критиком, још у доба старог режима, указао на ограничености модела једнопартијског социјализма; затим се бавио друштвеним сукобима, од класних до ратних; узроцима, последицама и актерима дезинтеграције југословенског друштва. У својој најновијој књизи истражује феномен транзиције, рестаурације и неототалитаризма.

Оно што карактерише Видојевића јесте немир и трагалаштво да се критички истражују нови феномени, да се разоткрива њихово биће, сазнаје теоријски и социјални идентитет нових појмова, категорија, друштвено-историјских процеса и појава.

Полазећи од става да "нема социологије као веселе науке", поготово у тмурним временима какво је наше, Видојевић сматра да савремена социологија транзиције треба да се конституише као одговорна мисао, те да је смисао социолошког ангажмана и критичка функција социологије у откривању истине о друштву, у стварању што поузданијег сведочанства о свету.

У најновијој књизи-студији *Традиција, рестаурација и неототалитаризам* Зоран Видојевић се бави оном проблематиком која би се могла назвати као област-предмет социологије транзиције постсоцијалистичких друштава. Књига у својој структури садржи, поред *Увода* и *Закључних разматрања*, једанаест глава: 1. Транзиција - из чега у шта?, 2. Транзиција и модернизација, 3. Економска димензија друштвених промена, 4. Антагонистички идентитет постсоцијалистичких друштава, 5. Морални аспекти транзиције: политика, морал и друштвена регресија, 6. Сукоби између и унутар политичких елита друштава у транзицији, 7. Држава, какав ауторитаран систем и каква демократија, 8. Дисидентска интелигенција између власти и утопије, 9. Повратак социјализма?, 10. Неототалитаризам на историјском хоризонту и 11. Пост-модерни тоталитаризам.

Дакле, предмет Видојевићеве анализе је тзв. "четврти талас" (М. Пе-

* Зоран Видојевић, "Транзиција, рестаурација и неототалитаризам", Центар за социолошка истраживања Института друштвених наука Универзитета у Београду, Београд, 1997, стр. 1-375.

чујлић), тј. процес транзиције постсоцијалистичких друштава. Анализа се упоредо креће на два плана: теоријском и емпиријском, који се укрштају и допуњују.

Своју студију др Видојевић није случајно започео питањем: *Транзиција: из чега у шта?* У том смислу, он прво разара митско и лаичко једнодимензионално схватање појма транзиције, као скока у нов квалитет, из ауторитарног у демократски поредак, а затим о транзицији говори као о сложенем и противречном процесу, различитог усмерења - који може садржати и историјску иновацију, али може представљати и рестаурацију, враћање на превазиђене односе (инверзивна транзиција). У том контексту аутор разматра и критикује различита редукционистичка гледишта која транзицију свде на приватизацију, или само на процесе промене политичког система, тј. демократизацију.

За Видојевића транзиција је радикалан процес који он изједначаје са преображајем и трансформацијом. Она захвата, мање-више, све сфере друштва. Но, она се у пракси остварује као рестаурација или као историјска иновација. Аутор указује на десет парадокса постсоцијалистичке трансформације:

1. парадокс историјског субјекта транзиције (номенклатурни капитализам) - бивша политократска класа се претвара у капиталистичку, феномен "континуитета стратегијских елита", пљачкашка приватизација;
2. успостављањем либералне тржишне економије "одозго" ствара се једна квази-тржишна привреда и једно "мешовито" друштво са елементима квази-либералне економије и ауторитарног политичког система;
3. политичке партије номинално социјалистичке оријентације постају субјекти заокрета - ка либералном капитализму;
4. приближавање, а у неким тачкама и стапање, две антагонистичке идеологије - неолиберализма и ауторитарног социјализма;
5. посредством фиктивног вишепартизма јача ауторитарни карактер режима једне партије;
6. неолиберална стратегија развоја која није испунила очекивања у погледу дугорочног раста у најразвијенијим земљама, у бившим социјалистичким земљама се узима као унивезална формула системских промена;
7. и поред тога што су се погоршали услови живота људи, масовних протеста нема или су фрагментисани и маргинализовани;
8. у постсоцијалистичким земљама испољена је тежња ка јаком председничком систему, "царске власти" (феномен формално велике, али неефикасне власти);
9. парадокс критичке политичке свести и конзервативног понашања грађана у изборном процесу и
10. парадокс турсисања слободе (да масе желе патерналистичку државу).

Зоран Видојевић анализира противречан антагонистички идентитет постсоцијалистичких друштава, односе снага у њима, стратегије развоја, односе елита, неототалитаризам, могућности и актере новог. Његова анализа

показује да не постоји *универзални модел* транзиције. Оно што у пракси доминира је једно кретање из реалсоцијализма ка капитализму (полу)периферије. Неолиберална стратегија развоја у већини земаља је, истиче аутор, доживела неуспех. После слома большевичке утопије (с почетка века), на крају века слом ће доживети и неолиберализам. Аутор сматра да се у већини друштава, посебно на Истоку и Југоистоку, транзиција остварује као двострука рестаурација: рестаурација неких битних садржаја капитализма полупериферије, и друго, неких садржаја ауторитарног социјализма. Из укрштања ових двеју тенденција, аутор види могућности настанка неототалитаризма.

Разматрајући однос модернизације и транзиције, Видојевић показује да је у једном броју постсоцијалистичких друштава не делу једна врста имитативне, зависне модернизације, чак и ретрадиционализације, те да се формирају антимодернизацијски покрети који блокирају транзицију.

У разматрању социјалне структуре, аутор разликује на врху две класе поседника: политократију и капиталистичку класу, а поред поседника сматра да у друштву постоје и следеће класе: менаџери, средњи слојеви, радничка класа, скупина незапослених, маргинална групе.

Посебан допринос аутора је у критици феномена неототалитаризма у нашој савремености. Он анализира традиционални концепт неототалитаризма (стаљинизам, нацизам, италијански фашизам), однос тоталитаризма и ауторитаризма, али се посебно задржава на облицима либералне хегемоније у савременом свету и анализи његових нових димензија (културне и информатичке димензије, процесима глобализације, новим технологијама, "индустрији свести" /медијска империја/, империјалним односима центар-периферија). У својој студији Зоран Видојевић анализира два типа ауторитарног система: 1. онај са способностима иновације, реформе, и 2. онај ауторитарни систем, који је неспособан за иновацију и развој, већ уводи друштво у труљење, предмодерне облике, ретрадиционализацију. Аутор сматра да је у нас управо на делу овај тип ауторитарног система, неспособан за иновацију; реч је, дакле, о блокираној транзицији, са даљом патологизацијом друштва, са бројним негативним последицама по развој нашег друштва.

На крају ваља истаћи да се, овом студијом и резултатима својих истраживања, др Зоран Видојевић уврстио у ред наших и страних аутора који критички промишљају проблематику транзиције као комплексног и противречног друштвеног процеса на крају XX века са неизвесним последицама по даљи развој светског друштва и човечанства. Овакве студије могу нам помоћи у разумевању суштине друштвених процеса, стратегија развоја и актера, који обликују структуру и динамику савременог света. Стога је она како од теоријског значаја, тако и практично-социјалног, и може помоћи буђењу и развијању критичке самосвести савременог човека.